

CIORAN ȘI ANALIZA CAFARD-ULUI

TITUS LATES

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

Cioran and the analysis of *cafard*. Settled in Paris, the Romanian philosopher Cioran discovered the *cafard* “psychological or visceral boredom” that the entire French people seemed to him to suffer of. He distinguished this state from the proper boredom (*ennui*) and excluded its equivalence with melancholy, nostalgia or the German *Sehnsucht*. Recording in his *Notebooks* the crisis of *cafard* he tried to detect all its levels (from tango to the Apocalypse) the physiological sources and the metaphysical dimensions. He was convinced of its universality, sought remedies and investigated its products, including the cruelty and its own writing. In this presentation I emphasize that this concept is a fundamental one in Cioran’s life and work (he even set out to dedicate it an essay – *Essai sur le Cafard* – but came to the conclusion that it is useless to analyze it any further). I also point out that in many translations (including those in Romanian) *cafard* has been replaced by other terms (sometimes inappropriate) and thus his presence, although essential, is no longer pointed out.

Keywords: *cafard*, boredom, melancholy, nostalgia, cruelty, metaphysics.

„Cafard”, în limba franceză, după cum putem afla dacă urmărim cele mai comune surse de informare, trimite spre un dublu sens: unul propriu care are în vedere „gândacul”, în forma lui cea mai familiară întâlnit ca gândac de bucătărie, și unul figurat care trimite spre o stare greu de definit, înrudită cu cea de melancolie.

Cuvântul este derivat din cuvântul arab *kafir*, care apare pentru prima dată în dicționarele din secolul al XVI-lea, pentru a desemna un individ înșelător, lipsit de credință și de moralitate – un individ care de obicei se ascundea sub veștminte sumbre, în locuri întunecate, pentru a-și camufla ura și răutatea. Acest comportament a fost asociat în mentalitatea colectivă cu cel al gândacului amplificând astfel semnificația lui negativă care a fost asociată și cu una de ipocrizie, trădare și trândăvie.

Acest înțeles a suferit o schimbare în secolul al XIX-lea odată cu publicarea de către Charles Baudelaire a volumului *Les Fleurs du mal*, în 1857. Aici a fost vehiculată ca versiune a anglicismului *spleen*, desemnând gândurile negre care ne invadează mintea, așa cum gândacii, casa. De atunci încoace cuvântul a intrat în

expresii precum „avoir le cafard”, „coup de cafard” care fac trimitere la tristețe, melancolie, nostalgie, depresie și disperare¹.

Cioran a folosit pentru prima oară cuvântul în unul dintre ultimele sale texte scrise în limba română, odată cu stabilirea definitivă în atmosfera pariziană. În eseuul său *Despre Franța*, pe care apare notat pe ultima filă anul 1941, se referă la francezi ca la „un întreg popor îmbolnăvit de *cafard*”, precizând că „Cafard-ul e plictiseala psihologică sau viscerală”, „clipa năpădită de un vid subit, fără motiv”. Distinge această stare de cea de *ennui* (plictiseala propriu-zisă) care este „prelungirea în *spiritual* al unui gol imanent ființei” și de nemțescul *Langeweile* care înseamnă doar o lipsă de ocupație. În privința diferenței dintre nemți și francezi, cu efect și asupra specificului acestei trăiri, spune: „Pe când nemții consideră banalitățile *onorabile* ca substanță a conversației, francezii preferă neadevărul *bine spus* unui adevăr rău formulat”².

El exclude echivalarea *cafard*-ului cu nostalgia, cu dorul sau cu *Sehnsucht*-ul german spunând că:

Francezii, de când s-au născut, au stat acasă, au avut o patrie fizică și lăuntrică pe care au îndrăgit-o fără rezervă și n-au umilit-o prin comparații; n-au fost *deznădăcinați* la ei acasă, n-au încercat tumultul unui dor nesățios. E poate singurul popor în Europa care nu cunoaște nostalgia, – această formă a nesfârșitei neîmpliniri sentimentale. [...] el n-a fost chinuit de acea neputință de a sălășlui, ce tulbură pe slavi, pe germani, pe balcanici și se exprimă în formele multiple ale lui „*Sehnsucht*”³.

Specificitatea acestei trăiri, diferită de nostalgie și melancolie, o va sublinia în repetate rânduri în *Caiete*:

En France, on ne connaît pas la nostalgie, on n’y connaît que le *cafard*.
4.01.1965 (256)⁴ (233)⁵

¹ <https://www.projet-voltaire.fr/origines/expression-avoir-le-cafard/> (publié le 17 juillet 2015 par Pascal Hostachy); <http://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/12486/avoir-le-cafard/>; <https://www.lawlessfrench.com/expressions/avoir-le-cafard/> etc., accesate în februarie – martie 2021. Vezi și: *Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française* par Paul Robert, Paris, Société du Nouveau Litté, 1976, p. 211 și *passim*; *Nouveau dictionnaire étimologique et historique*, par Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, deuxième édition revue et corrigée, Paris, Librairie Larousse, 1968, p. 121; ș.a.

² Cioran, *Despre Franța*, stabilirea textului, prefață și note de Constantin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2011, p. 25. Vezi și varianta din: Emil Cioran, *Opere*, vol. III: *Publicistică (2). Interviuuri. Corespondență*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2017, pp. 183–234, după o altă lectură a manuscrisului făcută de Oana Soare.

³ *Ibidem*, pp. 38–39.

⁴ Cioran, *Cahiers 1957–1972*, avant-propos de Simone Boué, Paris, Éditions Gallimard, 1997, p. 256.

⁵ În traducerea în limba română: „În Franța nu se cunoaște nostalgia, nu se cunoaște decât *urâtul*” (Cioran, *Caiete 1957–1972*, cuvânt înainte de Simone Boué, traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 2016, p. 233). În continuare, voi face trimitere paralelă la cele două ediții ale *Caietelor*, notând în prima paranteză paginile ediției în limba franceză, iar în a doua paranteză paginile ediției în limba română. Deoarece în majoritatea cazurilor „cafard” este tradus (inacceptabil, din punctul meu de vedere) prin „urât”, voi consemna, în mod deosebit doar situațiile când sunt utilizate alte echivalări (la fel de îndoielnice).

Il n'y a pas de « nostalgie » gauloise, seulement du « cafard ». La mélancolie n'est pas de par ici. 5.09.1966 (394) (374)

În unul dintre primele sale articole publicate în limba franceză, „Le «dor» ou la nostalgie” (1943)⁶, Cioran spune că francezii au încărcat nostalgia cu prea multă claritate, lipsind-o de un anume prestigiu intim și primejdios, în timp ce *Sehnsucht*-ul, dimpotrivă, epuizează ce este esențial în conflictele sufletului german și constată faptul că *cafard*-ul nu are calități metafizice – „le *cafard* n'a pas de qualité métaphysique”⁷ –, subliniind prin aceasta că e psihologic și visceral. Tot aici precizează că „dor” înseamnă *nostalgie*, dar „nici un echivalent nu poate reda substanța sa specifică”⁸. Reiterează ideile în *Précis de décomposition* (1949), prima lui carte publicată în limba franceză, când reia caracterizarea Franței și a francezilor.

Que les Français se soient refusés à éprouver et surtout à cultiver l'imperfection de l'indéfini, n'est pas sans avoir un accent révélateur. Sous forme collective, ce mal n'existe pas en France : le *cafard* n'a pas de qualité métaphysique et l'*ennui* est singulièrement dirigé. Les Français repoussent toute complaisance envers le Possible ; leur langue même élimine toute complicité avec ses dangers.⁹

În cel de-al doilea volum publicat în limba franceză, *Syllogismes de l'amertume* (1952), Cioran a făcut distincția clară între *ennui* și *cafard*:

L'ennui est une angoisse larvaire; le cafard, une haine rêveuse.¹⁰

Referitor la diferența dintre plictiseală și *cafard*, în *Caiete* se întreabă cum se explică faptul că există o oarecare poezie în plictiseală, dar nu și în *cafard*.

Il y a une certaine poésie dans l'ennui ; il n'y en a pas dans le cafard. Comment expliquer le phénomène ? 19.07.1966 (383) (348)

În manuscrisul textului *Despre Franța*, Cioran a înlocuit, uneori, cuvântul „plictiseala” (care a fost șters), cu „urâtul”¹¹ și face diferența între „urâtul” nostru și „urâtul” francezilor spunând: „urâtul lor e lipsit de infinit. E urâtul clarității. E oboseala de lucrurile înțelese”.

⁶ Publicat în *Comœdia*, nr. 114, din 4 septembrie 1943.

⁷ Apud Cioran, *Œuvres*, édition établie, présentée et annotée par Nicolas Cavaillès, avec la collaboration d'Aurélien Demars, Paris, Éditions Gallimard, 2011, p. 1260.

⁸ Vezi traducerea în limba română a textului în: Emil Cioran, *Opere*, vol. II: *Publicistică. Manuscrise. Corespondență*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2012, pp 1694–1697 (trad. Luca Pițu).

⁹ Apud Cioran, *Œuvres*, p. 31.

¹⁰ *Ibidem*, p. 194. Trad. rom.: „Plictisul e o angoasă larvară; urâtul – o ură visătoare” (Cioran, *Silogisme amărăciunii*, traducere din limba franceză de Nicolae Bârna, București, Editura Humanitas, 1992, p. 37).

¹¹ Vezi Cioran, *Despre Franța*, pp. 25, 99.

În același text, fără a întrevădea pentru francezi un viitor prea strălucit, se mai folosește o dată de „cafard” sub forma „*cafard*-ul agoniei”, cuprinzând din nou în înțelesul lui pustiul și vidul:

La francezi, instinctele mâncate, roase – baza sufletului săpată. Ele au fost cândva viguroase – între cruciade și Napoleon, în veacurile franceze ale universului. Dar cele ce vor veni vor fi ale unui vast pusti; timpul galic va fi el însuși o desfășurare a vidului. Până la ireparabila extincție. Franța e atinsă de *cafard*-ul agoniei”¹².

Face trimitere la una dintre operele care au întrevăzut acest destin amintind *Les Fleurs du mal* care ne dezvăluie „pustiul lipsit de viitor”¹³. Și tot aici recunoaștem o profeție pentru el însuși când spune: „Franța își așteaptă un Paul Valery patetic și cinic, un artist absolut al vidului și al lucidității”¹⁴.

Câteva pagini despre „urâtul parizian, sudic și balcanic” a mai scris Cioran în ultima lui lucrare scrisă în limba română, *Îndreptar pătimăș*, la Paris, Hotel Racine, Rue Racine, între 1941–1944. Sunt cuprinse aici, laolaltă, „lipsa de speranță”, „suspinele nocturne”, „inutilitatea tăcerii”, absența, vidul, obscuritatea, nedefinitul, visul, care definesc deopotrivă *cafard*-ul:

Vremea mucegăită pe case, fațade pe care istoria a presărat funingine... Veneția e întăritoare față de lipsa de speranță plină de farmec a străzilor dizolvante ale Parisului. Trec prin ele, și toate necazurile legate de șovăielile norocului îmi par legănări subtile, titluri de fală ce mă așază-n rând cu orașul ostent. În ce să cred aici? În oameni? Dar ei *au fost*. În idealuri? După atâtea, e o lipsă de stil. Astfel mă odihnesc în ostelile Franței și mă ridic la prestigiul de plictiseală a inimii ei.

...

Prin străzile lui înguste, mă năpădeam de-obscuritate, și niciodată n-am văzut, ca din fundul lor, un cer mai îndepărtat. Dar pe bulevarde, el se întinde deodată deasupra orașului și se prelungește în indefinitul lui urâtul ce visează pe case gânditoare.¹⁵

Tot aici spune că „nici sănătate, nici boală” sunt „două absențe, pe care le înlocuiește vidul plictiselii”¹⁶.

¹² *Ibidem*, pp. 51–52.

¹³ *Ibidem*, p. 90.

¹⁴ *Ibidem*, p. 57.

¹⁵ Cioran, *Îndreptar pătimăș*, [text îngrijit de Cristian Petru], București, Editura Humanitas, 1991, pp. 39–40.

¹⁶ *Ibidem*, p. 99. În *Amurgul gândurilor* (1940) se întreba: „De ce a trebuit să-mi deschid ochii asupra lumii ca s-o descopăr un *Getsimani al Urâtului?*”, *apud* Emil Cioran, *Opere*, vol. I, ed. îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2012, p. 956.

Vorbește despre urât și în *Razne*-le sale scrise în anii 1945–1946:

Urâtul ce se-tinde-n suflet întrece lumina pe care soarele o răspândește-n spațiu, precum durerea cheltuită-n timp atârână-n cumpănă mai greu decât căldura pierdută de astrul imemorial¹⁷.

De fapt, Cioran era pregătit dintotdeauna pentru starea desemnată de *cafard*. Într-un interviu cu Helga Perez mărturisește acest lucru, continuând să sublinieze caracterul intraductibil al cuvântului:

Paradoxul ființei mele este că sunt pasionat de existență, în timp ce toate gândurile mele se îndreaptă împotriva vieții. Mi-am dat seama de la bun început de caracterul negativ al vieții și am simțit că totul este neant. Am suferit de plictiseală. E poate ceva înăscut; nu mă pot lupta cu asta. Cuvântul francezesc pentru această stare („cafard”, „j’ai le cafard”) este absolut intraductibil. Împotriva acestui lucru nu se poate face nimic. Trebuie să se consume de la sine¹⁸.

În *Caiete* își amintește că a avut prima criză de plictiseală la cinci ani.

Comme certains se souviennent d’une façon précise de la date de leur première crise d’asthme, moi je pourrais indiquer le moment de mon premier accès d’ennui, à cinq ans. 20.07.1960 (63) (56)¹⁹

Alimentat cu lecturi din Baudelaire, Bacovia și Fondane, aceeași stare ca la Paris a trăit-o și în Iașul anului 1936, după cum scrie în *Exercices d’admiration* (1989):

A Jassy, qui en est la capitale [de Moldavie], j’ai passée en 1936 deux semaines qui, sans le secours de l’alcool, m’auraient plongé dans le plus dissolvant des cafards.²⁰

¹⁷ Cioran, *Razne*, stabilirea textului, prefață și note de Constantin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2012, p. 31. Vezi și pp. 21, 37, 39, 103.

¹⁸ *Convorbiri cu Cioran*, traducere din limba germană de Friederike Schanz-Pandulescu, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 34–35.

¹⁹ De această dată se traduce „ennui” (plictiseala) prin „urât”, ceea ce accentuează și mai mult confuzia terminologică: „[...] prima oară, la cinci ani, m-a copleșit urâtul”.

²⁰ Cioran, *Exercices d’admiration. Essais et portraits*, Paris, Éditions Gallimard, 1989, p. 154. În limba română avem două variante de traducere a acestui fragment: „La Iași, [...], am petrecut în 1936 două săptămâni în care doar alcoolul m-a ajutat să nu cad pradă celor mai dizolvante gânduri negre” (E.M. Cioran, *Eseuri*, antologie, traducere și cuvânt înainte de Modest Morariu, București, Cartea Românească, 1988, p. 266) și „La Iași, [...], am petrecut în 1936 două săptămâni: în lipsa alcoolului, aș fi murit de urât, un urât ce te topea pe picioare” (Cioran, *Exerciții de admirație. Eseuri și portrete*, traducere de Emanoil Marcu, ed. a doua, revăzută, București, Humanitas, 1997, p. 148).

Se referă aici, în portretul dedicat lui Benjamin Fondane, la „plictisul moldav” care e mai puțin rafinat, dar mult mai coroziv decât *spleen*-ul, spunând: „Fondane citait volontiers des vers de Bacovia, le poète de l’ennui moldave, ennui moins raffiné mais plus corrosif que le « spleen »”.

În *Caiete*, pentru a preciza starea, face trimiteri la portughezul *saudade*²¹ și la o melancolie îndepărtată, după care își amintește cum cântecele tinerelor doici ungueroaice, în timpul sejurului său din tinerețe ca tânăr profesor în Brașov, îl făceau să se scufunde într-un *cafard* melodios de nesuportat care-l arunca în isterie.

Six heures de marche entre Arpajon et la vallée de Chevreuse. Dans un petit village, au lavoir, une Portugaise pousse ces lamentations entrecoupées de ces chansons déchirantes où éclate tout ce qu’il y a de profond et de fascinant dans la *saudade*. Je m’abrite derrière le mur du lavoir pour entendre sans être vu. Effet extraordinaire dans ce village désertique et gris de ces intonations, de ces appels d’une mélancolie si lointaine. Je pense en même temps à mon séjour à Brașov, où les chants des boniches hongroises me plongeaient dans un *cafard* mélodieux parfois insoutenable, et qui me jetait dans l’hystérie. 26.12.1966 (452) (428)²²

Își amintește și de crizele de plictiseală de la Sibiu:

Je pense à Sibiu, la ville que j’ai plus aimée au monde, et aux terribles crises d’ennui que j’y ai connues. 8.04.1962 (83) (75)

Câteva zile petrecute în Austria îl fac să înțeleagă că a rămas cu toate stigmatele unui supus austro-ungar. Apăsător de *cafard* se simte ca aparținând unei lumi în care răsună expresia „Ungurul se distrează plângând”.

« C’est en pleurant que se divertit le Hongrois. » Est-ce un vers, est-ce un proverbe magyar ? Je ne sais. Mais ce que je sais, c’est que j’appartiens à ce monde-là, ne fût-ce que par mon *cafard*. 10.03.1963 (150) (135)

Încercând să *se rezume*, spune la un moment dat:

Job²³, Chamfort, et le *cafard* magyar²⁴ – ainsi je *me résumerai*. 31.10.1969 (757) (717)²⁵

²¹ Nicolas Cavaillès vorbește despre „*saudade* espagnol” (!?), în *Cioran malgré lui. Écrire à l’encontre soi*, Paris, CNRS Éditions, 2011, p. 168.

²² Despre aceeași perioadă își aminteșteși în alte rânduri: „Je me souviens des époques où je souffrais d’un ennui carabiné : adolescent – des heures dans les parcs de Sibiu, avec un livre à la main ; dans le *Stadtpark* – le piano me mettait dans des transes ; à Brașov, plus tard, en haut de la Livada Poștii, rien que d’entendre les boniches hongroises chanter, je me roulais sur mon lit en pleurant [...]” 13.03.1967 (478) (452).

²³ „Job – mon patron” 4.01.1965 (254) (231).

²⁴ Cf. „Ma mélancolie *magyare*.” 13.05.1969 (723) (686).

²⁵ Cf. „J’ai du slave et du magyar, je n’ai rien de latin” 13.11.1962 (128) (116).

Se va identifica însă total cu această stare, după ce se va instala la Paris, când un *cafard* metafizic s-a grefat pe *cafard*-ul de aici.

[...] moi qui n'ai plus d'attaches, je me suis quand même *enraciné* dans Paris. C'est *ma* ville. Ce qui nous est commun, c'est un certain *cafard*. Un *cafard*, disons, métaphysique s'est greffé sur le *cafard* parisien. 12.03.1971 (914) (866)

Consemnarea trăirii *cafard*-ului își va urma cursul în *Caietele* sale, în perioada 1957–1972. Prima sa însemnare despre *cafard* ne întoarce la lecturile sale din Baudelaire. Și doar pe el îl recunoaște că poate ar fi mers mai departe în experimentarea acestei stări.

Depuis des années, je ne lis plus Baudelaire, mais je pense à lui comme si j'en faisais ma lecture quotidienne. Serait-ce parce que lui seul me semble être allé plus loin que moi dans l'expérience du « *cafard* » ? 1.01.1960 (41) (36)

Tot aici se autoproclamă „omul *cafard*-ului” intuind că nimeni nu va putea bănuși de câtă capacitate (facultate) de a suporta *cafard*-ul dispune.

L'Homme de Cafard.

...

Personne ne devinera jamais de quelle *faculté de cafard* je dispose. 11.12.1963 (199, 201) (180, 182)²⁶

În *Caiete* consemnează, în primul rând, *cafard*-ul domestic, cotidian. Dimineți la rând, e abătut de un *cafard*, care trece încetșor.

Tous les matins, au réveil, *cafard* maison. *Après*, ça commence à s'arranger. 24.01.1967 (467) (442)

Își începe ziua cu o criză de descurajare pe care apoi o depășește reluându-și diverse ocupații care îl scapă de *cafard*.

Commencer la journée par une crise de découragement, ce n'est peut-être pas une si mauvaise méthode que cela. On a du moins contre quoi lutter pendant les heures qui suivent ; on se crée une occupation, on est sûr d'échapper au *cafard*. 17.09.1971 (952) (902)

²⁶ Vezi și puțin mai sus, când e uimit de resursele sale de tristețe: „Je suis étonné de mes ressources en tristesse ; d'où peuvent-elles provenir ? Elles sont inépuisables à la lettre. Quel progrès spirituel pourrais-je faire avec ce poids dans le sang ?” (357) (325). În *Razne*, scria: „Dacă tot urâtul pe care l-am adunat în ani s-ar converti în energie, universul de-ar fi împietrit, l-aș pune în mișcare” (p. 37).

Fiecare zi i se pare că e o victorie asupra *cafard*-ului, pe care-l definește ca fiind sub această formă „starea prin care se exprimă în cotidian nepotrivirea dintre lume și eu, disconfortul unui impas fără ieșire”.

Chaque jour est pour moi un triomphe sur le cafard. Donc je suis un lutteur. Qu'est-ce que le cafard ? C'est l'état où s'exprime dans le quotidien la disconvenance entre le monde et soi, c'est le malaise d'une disparité sans issue. Au faite ou au plus bas de ce malaise, la question qui vient à l'esprit est invariablement la même : « Qu'est-ce que je cherche ici ? » 17.03.1969 (701, 702) (666)

Ieșind din Paris, simte cum duce *cafard*-ul cu el ca pe un microb.

Tour à pied dans la Beauce. Journée magnifique. Le ciel n'est beau qu'en hiver. Arrivé dans un village, Moulineux, à quelque dix ou quinze kilomètres, d'Étampes, je fus saisi et secoué par l'ennui qui y régnait, qui y planait, qui émanait des rues, de chaque maison et singulièrement de cette Beauce. On ne pourrait supporter cette confrontation quotidienne avec tant d'espace. Mais le cafard n'était pas dans l'étendue si vaste que j'avais sous les yeux mais en moi ; je l'avais apporté de Paris. Marcher au milieu d'une si parfaite et si pure solitude, avec le poison, ou le microbe, – en soi-même ! 17.12.1967 (537) (508)

Remarcă influența atmosferică în inducerea stării de *cafard*. În mod special cea de primăvară și de toamnă.

O atmosferă dulceagă, primăvăritică îi dă o stare de *cafard* „melodios și atroce”.

Il fait printanier. Et, comme toujours, cette douceur prématurée me plonge dans un cafard tour mélodieux et atroce. – mes os craquent de partout, ce qui est chez moi le signe même qui annonce renouveau.” 19.02.1966 (346) (315)

Privește primăvara ca pe un inamic ereditar. Fiind confuză ca și el²⁷, îi provoacă un *cafard* ce-l țintuiește în casă.

Le temps s'adoucit, s'amollit : cela me vaudra quelques crises de cafard maison ! Le printemps est mon ennemi héréditaire.

Et d'ailleurs, comme moi, il est trop *équivoque*. 12.04.1969 (711) (674)²⁸

²⁷ Vezi: „Toute ma vie, j'ai vécu dans des situations fausses. La raison en est que je ne me suis jamais identifié pleinement avec quoi que ce soit. Toujours à côté, en apparence en règle avec tout, en réalité irrégulier en tout.” 8.06.1966 (369). Trad. rom.: „Toată viața am trăit în situații echivoce. Motivul e că niciodată nu m-am identificat pe deplin cu ceva. Mereu *pe-alături*, aparent în regulă cu toate, în realitate cu nimic.” (336).

²⁸ În alt loc va spune: „Printemps et suicide sont por moi deux notions connexes. C'est que le printemps représente une *idée* por laquelle je ne suis pas mûr, ou plus exactement qui n'entre pas dans mon système.” 11.03.1969 (699) (663).

Dar și mai profundă e starea provocată de lumina incredibilă a toamnei. *Cafard*-ul pe care i-l produce e unul ucigător, simțind că parcă îl târăște după el încă dinainte de a se fi născut.

Octobre d'un éclat inouï. Je ne suis pas fait pour tant de lumière. Cafard meurtrier. Au paradis, je ne tiendrais pas une « saison », ni même un jour. Comment expliquer alors la nostalgie que j'en ai ? Je ne l'explique pas, je suis né avec elle, je la traînais déjà avec moi avant la naissance. 21.09.1972 (991) (939)

Starea e provocată nu doar de prezența toamnei, ci chiar și doar de evocarea ei. Un exemplu banal, dintr-un dicționar, despre „un fruct bine copt... *care se desprinde de pe creangă*” cu care se identifică, îl face să cadă în cel mai sumbru *cafard*.

Ce matin, cherchant dans le dictionnaire le sens exact d'un mot, je suis tombé par hasard sur mûr, et sur un exemple des plus banals : « Un fruit bien mûr ... *qui se détache de la branche* » – Ce dernier bout de phrase m'a précipité dans le plus noir *cafard*. Je suis tellement investi par l'automne ! 1.12.1967 (531) (503)

De fapt, pentru el, orice anotimp e un chin.

Pour moi, toute saison est une épreuve : la « nature » ne change et ne se renouvelle que pour me *fraper*. 21.05.1966 (365) (332)

Așa că nici vara nu-i produce stări mult deosebite. Îi vine să fugă și de ea pentru a nu fi cuprins de *gânduri negre*:

L'été est la saison des grandes impossibilités. *Le soleil est fournisseur en idées noires*. Rien n'invite tant à la mélancolie qu'un paysage anéanti par la lumière. Fuir les étés comme la peste. 20.06.1968 (583) (552)

Crizele de *cafard* îi sunt provocate de cele mai diverse întâmplări.

Unele sunt provocate de amintiri.

După o criză de *cafard*, după trei săptămâni petrecute în Austria, conștientizează faptul că și-a trădat copilăria²⁹. Cuprins de *cafard*, toate redevin imposibile.

Je viens de passer trois semaines en Autriche, principalement dans le Burgenland, sur le Neusiedlersee, à *Rust*. J'y fus presque heureux. Faire du mouvement, marcher, – pour moi le bonheur consiste dans la fatigue physique,

²⁹ Vezi mai sus referința la trădarea care intră în definirea *cafard*-ului.

dans l'impossibilité de réfléchir, dans l'abolition de la conscience. Dès que je cesse de bouger, le cafard me reprend et tout redevient impossible.

J'aurais dû rester un « enfant de la nature ». Que je suis puni d'avoir trahi mon enfance ! 17.08.1962 (101) (91)

Starea e însoțită de singurătate și teamă și își amintește un vers din Ion Barbu: „Ca timpul drag surpat în vis”. E cuprins de o „disperare supranaturală”. Peste câteva zile, când și-a învins teama de a ieși, va vorbi pe un ton asemănător despre plictiseală și melancolie.

Hier soir, dîner en ville. À peine ai-je dit quelques mots. Un ennui qui confinait au désespoir.

Dans chaque cellule du corps ce vide destructeur et chantant, – c'est cela que j'appelle Mélancolie. 14.03.1963 (151) (136)

Crizele de *cafard* prin care trece i se par că ar putea fi „normale” doar în adolescență sau în situații de extremă decrepitudine nu la vârsta lui.

Des crises de cafard comme les miennes ne sont « normales » que dans l'adolescence ou l'extrême décrépitude. 7.02.1964 (209) (190)

Cafard-ul, declanșat de contrastul dintre două trăiri prezente sau amintite, îl face să cadă la pat. Iată-l relatând o astfel de întâmplare:

Je viens d'acheter les deux volumes de souvenirs de Matila Ghyka. J'ouvre le premier, et je vois sa photo en jeune enseignante de vaisseau, enfin celle de ministre plénipotentiaire, surchargé de décorations. L'unique fois que je le vis fut à Londres, deux ans avant sa mort, dans une maison pour vieillards indigents. Il avait l'air hagard, misérable, égaré, comme s'il venait de sortir d'une crise d'apoplexie. Nous échangeâmes quelques propos conventionnels. Pour lui faire plaisir, je lui dis : « Accepteriez-vous qu'on vous donne un prix à Paris, celui de l'Académie par exemple ? » Sa figure s'illumina soudain. – Le contraste entre cette épave et ces brillantes photos que je viens de regarder a failli me donner le vertige ; il m'a donné en tout cas le cafard et je me suis mis au lit, comme pendant un grand chagrin. 28.02.1966 (351) (319)

După impresia catastrofală pe care i-a făcut-o vizita unui vechi prieten de la Sibiu, care, deși era un medic citit și posesor al unei biblioteci remarcabile, s-a transformat, în ochii lui, în timpul discuțiilor grotești și penibile, într-o „larvă”, e lovit de o nouă criză de *cafard*. O criză care a avut meritul de a-l lecui definitiv de dorul de casă care, până atunci, îl încerca uneori.

Hier soir, visite d'un ami de Sibiu, que je n'ai pas vu depuis une trentaine d'années. Impression catastrophique. Dans le temps c'était un toqué gentil, ridicule, aimable ; il est devenu maniaque, grotesque, pénible. Toute la soirée, il a débité des vécilles. Impossible de lui soutirer rien d'important ou seulement

de précis ni sur lui ni sur personne. Il a emporté des conserves et des biscottes, et me dit ne dépenser qu'un franc pour la nourriture, c'est-à-dire le café qu'il prend tous les soirs. Durant les trois heures qu'il est resté chez moi, il a fait des calculs : comment aller à tel endroit sans dépasser telle somme, etc., etc. il m'a fait penser aux personnages des *Âmes mortes*. Cependant il est médecin, il a lu bien des livres (sa bibliothèque à Sibiu était remarquable), il est le premier psychanalyste (le seul à vrai dire) de Roumanie. N'empêche, c'est une larve qui était là devant moi. Après son départ, j'ai piqué une crise de cafard et me suis juré de ne jamais retourner dans mon pays. Il me serait insupportable d'essuyer des déceptions en série. Du moins une expérience pareille aura le mérite de m'avoir guéri de toute *home sickness*. 13.06.1967 (516) (488)

După un curs cu Jacques Lacan, o criză de *cafard* „ancestral” îl duce în pragul sinuciderii (se-ntreabă: ce sete diabolică îl împiedică să nu mai respire).

Cafard ancestral, aigreur qui me ruine, abattement. Je ne sais quelle soif diabolique m'empêche de dénoncer mon pacte avec mon souffle. 11.01.1967 (460) (436)

După o jumătate de oră petrecută într-o cămăruță de notar, în care femeii cu ochelari erau parcă condamnate să stea în fața mașinilor de scris, e cuprins de un *cafard* „intolerabil”.

Une demi-heure dans l'étude d'un notaire pour l'authentification de ma signature en bas d'une déclaration de renonciation à la succession de ma mère.

Toutes ces femmes à lunettes qui tapaient des chiffres m'ont fichu un intolérable cafard. Les putains de la rue Saint-Denis, tout à côté, me semblent autrement pouvues par le sort. Dire qu'on peut condamner un être humain à rester assis chaque jour huit heures devant une machine à écrire ! 13.01.1967 (463) (438, 439)

Biblioteca de la Sorbona, unde i se pare că roiesc „tinere spectre”, cu aerul ei „pestilențial”, în care a răsfoit un „enorm, disproportionat și ridicul” fișier Valery, îi provoacă un *cafard* „teribil”. Pe toți cei de la Universitate îi numește „o cloacă de imbecili”.

J'ai regardé à Sorbonne le fichier Valery : énorme, disproportionné, ridicule. Un livre en allemand, une thèse sans doute : « Der Begriff der "absence" bei P.V. »

Cette bibliothèque où fourmillent des jeunes spectres, où l'air est pestilentiel, et les employés odieux, m'a fichu un terrible cafard. Un cloaque d'imbeciles que l'Université, dans tous les pays du monde. 7.01.1968 (545) (515)

Chiar unele lecturi (subiecte) îi induc starea de *cafard*: de exemplu, orice despre ereditate, deoarece i se pare că „codul genetic” invită la o modestie care e incompatibilă cu statutul de individ.

Dès que je lis n'importe quoi sur l'héritité, je suis submergé par le cafard.
Le « code génétique » invite à une modestie incompatible avec le statut d'individu. 5.05.1971 (939) (890)

E frământat de neputința de a exprima muzica din el, îi vine să urle. Muzica pe care nu poate să o exprime îi provoacă un *cafard* profund, „subteran”, însoțit de frisoane.

Tout ce qui me travaille, ces nostalgies de toutes, ces déchirements hurlants, ce cafard souterrain, et ces frissons d'au-delà de tous les mondes – c'est par la musique que j'aurais pu les exprimer, et c'est à bon droit que je peux me déclarer raté parce que je ne suis pas musicien.
Cette blessure secrète de n'être pas musicien. 30.04. 1969 (717) (680)³⁰

Nostalgia Popoului e însoțită de un *cafard* „fără nume”, ce-l face să remarce că „nimic nu este mai teribil decât disperarea *spirituală*” și „anxietatea ne stimulează și ne fascinează” ducându-l până la „decepția în stare pură” și descoperirea „decepției ca *izvor*”.

Nostalgie du Déluge.

Cafard sans nom.

Il n'y a rien de plus terrible que le désespoir spirituel.

Chaos, sang de plomb, matière piétinée, chair étrangère, corps exproprié.

L'anxiété nous stimule et nous fascine, elle règle tous nos mouvements, elle dispose de nous. Il est donc sage de s'y fier et d'attendre qu'elle nous dispense tout le bien quelle est en mesure de nous octroyer.

La Déception à l'état pur, la Déception comme *source*. 3.07.1968 (590) (558, 559)

I se pare că nu e înzestrat pe măsura a ceea ce simte și nu i s-au dat cuvintele demne de accesele lui de bucurie și *cafard*.

Seigneur, que ne m'as-tu pas donné des facultés à la mesure de ce que je sens, des mots qui soient dignes de mes accès de bonheur ou de cafard ?
29.12.1963 (206) (186)

Caută remedii și tot în ieșiri găsește salvarea. Consideră că pentru orice criză profundă fundamentul e deopotrivă fiziologic și metafizic.

Mes crises de cafard : je ne peux y échapper qu'en sortant : la rue comme remède ... Tant que je reste entre quatre murs, il est impossible qu'une crise se résorbe.

³⁰ Pentru o lărgire a imaginii despre relația lui Cioran cu muzica, vezi antologia: *Cioran și muzica*, selecția textelor de Aurel Cioran, ed. îngrijită de Vlad Zografi, București, Editura Humanitas, 1996.

Il n'est pas de crise profonde qui n'ait un fondement physiologique et métaphysique tout ensemble. 22.02.1964 (211) (192)³¹

Când îl cuprinde *cafard*-ul, i se pare reconfortant să se gândească că ar fi putut fi și mai rău (?) că a fi putut să fie îndrăgostit, invadat de toate nesecatele izvoare de suferințe sau că ar fi putut avea nefericirea de a fi rege (!).

Quand on a le cafard, et qu'on en est submergé, quel réconfort de penser qu'on pourrait être amoureux et qu'on ne l'est pas, qu'on échappe ainsi à une intarissable source de tourments. – (Il fut un temps, où je me consolais de tout par l'idée que j'aurais pu avoir le malheur d'être ... roi !) 8.04.1964 (223) (202)

Încearcă pentru *cafard* același remediu ca și pentru melancolie: exersarea unui idiom străin, răsfoitul dicționarelor, urmărirea cu pasiune de diverse fleacuri, compararea regulilor gramaticale ale aceleiași limbi, întocmirea de liste cu cuvinte și întorsături care n-au nicio legătură cu stările noastre de spirit – într-un cuvânt: gramatica.

Il n'y a rien de tel qu'un livre de grammaire pour nous aider à vaincre la mélancolie.

La grammaire est le meilleur antidote contre le cafard.

S'appliquer à un idiome étranger, fouiller dans des dictionnaires, poursuivre passionnément des vétilles, comparer plusieurs grammaires de la même langue, faire des listes de mots ou de tournures qui n'aient rien à voir avec nos humeurs – autant de moyens de surmonter le cafard. – Pendant l'Occupation, je portais sur moi des listes de mots anglais que j'apprenais par cœur dans le métro ou en faisant la queue devant les bureaux de tabac ou les épiceries. 15.01.1966 (331, 332) (301)³²

Remediul e explicabil dacă ținem cont de faptul că în caracterizarea *cafard*-ului, intră și vidul din a cărui abis simte că se poate salva agățându-se de limbaj (sau în cazuri mai grave, tot de gramatică).

Dans tous les moments de vide, de néant intérieur, de sécheresse sans appel, je m'accroche au langage, pis : à la grammaire. 21.05.1966 (364) (331)

Pentru a depăși un *cafard* ce i se părea de netrecut, a mers la Librăriile Gibert să răsfoiască cărți, îndoindu-se că „natura” i-ar putea veni în ajutor în astfel de clipe.

³¹ Cf. „Chez moi, tout a une base physiologique et métaphysique. J'ai sauté le « psychique » ...” 13.11.1962 (128) (115).

³² Vezi, referitor la melancolie: „La grammaire guérit de la mélancolie” 24.04.1972 (983) (932).

Cafard insurmontable. Suis allé chez Gibert feuilleter des bouquins. Qu'aurais-je fait dans un petit patelin ? Je doute que la « nature » puisse m'être de quelque secours dans des moments pareils. 13.01.1970 (785) (744)

Într-o altă zi, exaltat în fața tabloului lui Vermeer *Vedere din Delft*, reușește să ignore *cafard*-ul, să-l lase în urmă ca pe un fapt minor, spunându-și că trebuie depășit³³. Cioran simte că lumina, strălucirea *intimă* din tablourile lui Vermeer ne face să uităm infernul (cotidian).

L'exposition Vermeer à l'Orangerie. Ma réaction devant la *Vue de Delft* (que je connaissais déjà) a été, comme toujours devant les choses exaltantes : le cafard est dépassé, il est mineur, il faut le surmonter ...

Cette lumière, cette gloire intime chez Vermeer vous fait oublier tout ce qu'il peut y avoir d'infernal ici-bas. 25.10.1966 (432) (410)³⁴

Se decide să scrie un *Eseu asupra cafard-ului*, printre altele și cu speranța de a-i reduce virulența.

Cet après-midi, en me promenant au Luxembourg, j'ai été foudroyé par la sensation – pourtant si habituelle chez moi – de l' inanité. Ce fut comme une torsion du vide sur lui-même. J'ai décidé d'écrire un *Essai sur le Cafard*, dans l'espoir qu'on analysant ce mal si mien, je pourrais arriver à en compromettre la virulence. Car il n'est pas possible de continuer avec des pareils. 6.07.1966 (378) (344)³⁵

După un acces de melancolie „pe care și Diavolul ar fi putut fi gelos”, încearcă să ajungă la originile *cafard*-ului (pentru a-l stârpi din rădăcină?), dar își dă seama că e conștient de el abia când acesta ajunge la intensitatea lui anormală. *Cafard*-ul îi blochează spiritul (îi „amuțește” spiritul, după cum spun traducătorii în limba română).

Accès de mélancolie dont le Diable même serait jaloux.

On pense au début du cafard ; mais on ne peut plus penser lorsqu'il atteint à une intensité anormale.

(autrement : Passé un certain degré de cafard, on ne peut plus penser) le grand cafard éteint l'esprit. 1.04.1964 (219) (199)

În ciuda dificultăților, continuă încercarea de a-l conștientiza și de a-l descrie. Fără a avea pretenția originalității dispozițiilor sale, spune că specific *cafard*-ului

³³ A se compara, mai jos, cu reacția de după jubilarie.

³⁴ Traducătorii români vorbesc despre „gloria intimă a lui Vermeer” (!?).

³⁵ Cioran a abandonat scrierea acestui eseu; vezi *infra*. Dar de curând am identificat apariția unui titlu omonim: Frédéric Schiffter, *Traité du cafard*, Bordeaux, Éditions Finitude, 2007. Volumul are ca motto un citat din Fernando Pessoa: „S'il venait à penser, le cœur s'arrêterait”.

este de a nu se reînnoi, de a rămâne mereu același, și ceea ce îl face groaznic e tocmai ineputabilă lui monotonie. Și cu cât revine mai des, cu atât e mai greu să scăpăm de el. Odată ce ne-am expus lui, nu mai e cale să-l ocolim. Iar după ce s-a instalat, e incurabil: tot crește și ne apasă cu toată greutatea astfel încât ajungem să ne întrebăm: cum am reușit să adunăm atâtea?

On ne demandera pas de l'originalité à nos humeurs noires : le propre du cafard est de ne pas se renouveler, et qui le rend si terrible, c'est son inépuisable monotonie. Plus il revient, plus on a du mal à s'en défaire. Lorsqu'on y est exposé, il n'est aucun moyen de l'esquiver. Invétéré, il est incurable ; il s'étoffe, il grandit, il pèse sur nous de tout son poids. Comment ai-je pu en accumuler tant ? 14.06.1966 (370) (337)³⁶

(Re)descoperă rădăcinile fiziologice ale *cafard*-ului, legăturile cu fenomenele esențiale ale vieții, precum digestia:

Le cafard est lié à tous les phénomènes importants, et donc quotidiens de la vie : à la digestion en tout premier lieu. Je l'ai assez dit : tout ce qui est profond en nous a ses racines dans la physiologie. 5.03.1964 (213) (193)

Din faptul că e declanșat de albastrul cerului, care este un simbol al seninătății, deduce că *cafard*-ul e un produs al celor mai întunecate umori. Albastrul cerului și umorile sumbre se află într-o relație de intoleranță fiziologică, una iritând-o pe cealaltă, susține el.

Quand on est porté au cafard, rien n'y invite autant que le bleu du ciel. C'est que sans doute le symbole de la sérénité ne peut qu'irriter une humeur noire. Il s'agit en l'occurrence d'une sorte d'intolérance physiologique. 10.03.1965 (270) (244)

Vede cauza acestei tristeți inumane într-un dublu dezastru: metafizic și fiziologic. Îi recunoaște măreția cosmică, în fața căreia își recunoaște lașitatea, manifestată prin fugă și uitare.

D'où peut dériver cette tristesse *inhumaine* ? J'en vois la cause dans un double désastre : métaphysique et physiologique.

Cafard cosmique. Je n'y échappe qu'on me réfugiant au lit et en me couvrant la tête. Oubli bienheureux, fuite, enfoncement dans une lâcheté suprême. 2.05.1966 (357) (325)

Substratul organic al *cafard*-ului i se pare cert. Îl definește ca pe o oboseală care se ignoră. Eventual o oboseală cu nuanțe sau tendințe metafizice.

³⁶ Cf. „La mélancolie se nourrit d'elle-même, et c'est pourquoi elle ne saurait se renouveler” (Cioran, *Aveux et anathèmes*, Paris, Éditions Gallimard, 1987, p. 73).

Que le cafard ait un substrat organique, il faudrait être fou pour le nier ; ou, il faudrait ne jamais avoir éprouvé vraiment le cafard.

Le plus souvent le cafard est une fatigue qui s'ignore.

Le plus souvent le cafard est le beau nom d'une fatigue qui s'ignore.

Ou bien : c'est une fatigue à nuance/tendance métaphysique. 19.05.1966 (363) (330)³⁷

De asemenea, i se pare că „senzualitatea și *cafard*-ul se potrivesc de minune”.

Sensualité et cafard vont parfaitement ensemble.

Quand on ne croit plus à rien, on peut encore croire à ça. 23.04.1971 (933) (884)³⁸

Trezit de cele mai comune deranjamente – ale vecinilor, de pildă –, constată că *cafard*-ul e însoțit de tendința criminală.

Deux très vieilles femmes habitent en dessous, l'une me dérange avec sa T.S.F. ; l'autre, étant sourde, parle et on lui parle très fort. Elles sont économiquement faibles, elles traînent depuis des années leur agonie, elles me fichent un cafard monstre. Je les hais, ces punaises, qui, au lieu de mourir tranquillement, se signalent à mon attention aussi souvent qu'elles le peuvent. Seraient-elles usurières, que j'aurais à leur égard des tentations à la Raskolnikov. Mais même sans cela, j'éprouve souvent des tentations de cet ordre ; et si je ne les mets pas à exécution, c'est que je suis trop lâche et trop normal. 17.01.1966 (332) (302)

E un aspect asupra căruia va reveni, spunând despre *cafard* că e o stare care produce spontan gânduri de sinucidere sau criminale. Astfel că îl definește „un suicid sau o crimă nerealizată”.

J'appelle cafard un état qui produit spontanément des pensées de suicide et de meurtre.

Le cafard est un suicide ou un meurtre *irréalisé*. 15.08.1970 (824) (781)

Într-o duminică după-amiaza simte cum *cafard*-ul cuprinde totul: se înalță până la cer.

³⁷ Față de aceasta evidentă, despre plictiseală va spune că e aparent independentă de organe: „L'ennui est une souffrance, apparemment indépendante des organes./ L'ennui est le type même de la souffrance, non localisée : elle est partout et nulle part.” 17.04.1971 (930) (881), deși o leagă, uneori, de proasta digestie: „Comment définir l'ennui ? Un mélange de mauvaise digestion et de catastrophe cosmique.” 3.10.1970 (852) (807).

³⁸ În traducerea în limba română, în acest caz *cafard*-ul e accentuat prin varianta „urâtul copleșitor”: „Senzualitate și urâtul copleșitor se potrivesc de minune. Când nu mai credem în nimic, putem crede în *asta*”.

Dimanche après-midi

Cafard qui s'élève jusqu'au ciel. 9.10.1966 (418) (397)

Primăvara, invidiind o pasăre care țopăia, ignorând parcă neurastenia, are, în ciuda aparențelor, revelația omniprezenței *cafard*-ului. Nu crede să existe vreo ființă vie care să nu fi încercat o formă oarecare de *cafard* sau ceva echivalent. Așa că decretează: „Cafardul este universal. Până și păduchii îl cunosc. Nu există mijloace de a te proteja.”

Au Luxembourg. Un oiseau qui sautillait, je me suis mis à l'envier : il ignore la neurasthénie, celui-là, me disais-je. Pourtant il doit en connaître quelque équivalent, car je ne pense pas qu'il y ait un seul être animé qui n'ait jamais éprouvé une forme quelconque de cafard.

Le cafard est universel. Même les poux doivent le connaître. Aucun moyen de s'en prémunir. 10.03.1976 (477) (451)³⁹

După cum spune: „*cafard*-ul e cel care face să ne amintim de toate capriciile noastre cele mai îndepărtate ascunse în străfundurile memoriei. E arheologia rușinilor noastre”.

C'est à la faveur du cafard que nous nous souvenons de nos goujateries lointaines que nous avons reléguées au plus profond, au plus bas de notre mémoire. Le cafard est l'archéologie de nos hontes. 4.01.1971 (894) (847)⁴⁰

Îi e cu neputință să privească trecătorii, simpla lor „existență” părându-i-se de neconceput. Simte cum *cafard*-ul îi circulă prin vene și că toate sentimentele lui sunt un subprodus al acestei stări.

Suis sorti me promener ; mais suis vite rentré. Impossibilité de regarder les passants, leur simple « existence » m'appaisant inconcevable. On ne peut pas se promener la tête baissée, dans les déchirements de la honte. Honte de quoi ? Si je le savais ! Ce cafard logé dans mon sang !

Tous mes sentiments sont des sous-produits de mon cafard. 10.03.1963 (150) (135)

Vorbește despre cruzime ca produs al *cafard*-ului; despre faptul că gustul pentru cruzime e inseparabil de *cafard* – situație în care, probabil pentru a se lecu, simte nevoia de a citi cărți despre Teroare.

³⁹ Cf. „Quand on est revenu d'un emballement, s'enticher encore d'un être paraître inconcevable que l'on n' imagine personne, même pas un insecte, qui ne soit abîmé dans déception.” (Cioran, *Aveux et anathèmes*, Paris, Éditions Gallimard, 1987, p. 62).

⁴⁰ Vezi: „Purification par la honte” 27.06.1962 (94) (84).

La cruauté comme produit du cafard. *Le goût* de la cruauté est inséparable du cafard. Besoin de lire des livres sur la Terreur. 2.05.1966 (357, 358) (325)⁴¹

Nu e de mirare, căci simte, în egală măsură, cum cruzimea e cel mai vechi „lucru” pe care îl posedăm.

La cruauté est la « chose » la plus ancienne que nous possédons. Elle est bien à nous. Elle n'est jamais fausse, puisque ses origines se confondent avec les nôtres. 5.01.1966 (329) (298)⁴²

Cioran spune că tot ce a scris e produs al *cafard*-ului, dar deoarece nu a trăit tot timpul cuprins de *cafard*, scrierile sale nu dau decât o imagine incompletă a ceea ce este. Clipele de veselie și le-a petrecut în discuții, cărților rămânându-le toată fierea de a care a dispus. Zice că nu poate scrie decât sub presiunea unei melancolii profunde, iar scrisul său nu ține de filosofie sau literatură cât de o terapeutică.

Tout ce que j'ai écrit est le produit du cafard. Mais je ne vis pas toujours dans le cafard, donc mes écrits ne donnent qu'une image incomplète de ce que je suis. J'ai dépensé ma gaieté dans la vie, dans les conversations ; il n'en est pas resté pour mes livres : je leur ai réservé tout le fiel que je possède. Je ne peux écrire que sous la pression de mes humeurs noires ; elles diminuent dès que j'en extrais quelque formule. Il ne s'agit dans mon cas ni de philosophie ni de littérature, mais tout simplement de thérapeutique. Cela est peut-être agréable et utile pour moi, non pour le lecteur. Il s'agit bien du lecteur ! 26.10.1966 (432) (410)

Scrisul lui de până acum i se pare că nu a fost altceva decât pentru a-și traduce crizele de *cafard* și de a se debarasa de el prin expresie: nu a avut decât o funcție terapeutică pentru a ieși de sub tirania *cafard*-ului. Crede că de aici rezultă și monotonia cărților sale, care conțin aceleași obsesii și aceeași luptă. Recunoscând acest rol cât se poate de utilitar și faptul că tot ce a făcut a izvorât dintr-o necesitate, dintr-o chemare urgentă, dintr-o tensiune irepresibilă, își declină orice merit în legătură cu ceea ce a scris. Totul s-a petrecut ca urmare a unui ordin fatal, iresponsabil, inevitabil.

⁴¹ În alt loc spune un lucru asemănător: „Mes crises de découragement culminent toujours dans des accès de cruauté.” 20.02.1966 (349) (318). O trimitere la „cruzime” (*cruel*) se face și în *Nouveau dictionnaire étimologique et historique*, p. 121, prin cuvântul de origine spaniolă *cafre*.

⁴² Cf. „Il y a de la cruauté dans tous les états, sauf dans la joie, qui est ce qu'on peut éprouver de plus pur ici-bas. Le plaisir, peut être cruel, le désespoir, la tristesse, tout, sauf, encore une fois, la Joie.” 31.12.1962 (140) (126).

Tout ce que j'ai écrit jusqu'à présent a été pour traduire mes crises de cafard ou pour m'en débarrasser par l'expression. Une fonction thérapeutique, voilà à quoi se réduit pour moi l'acte d'écrire : *faire sauter* la tyrannie de ce cafard. D'où la monotonie de mes livres, qui renferment les mêmes obsessions et le même combat. Jamais peut-être écrits n'ont rempli rôle plus utilitaire. Tout ce que j'ai « fait » est issu d'une nécessité, d'un appel urgent, d'une tension irrépressible. Je n'ai aucun mérite à écrire ce que j'ai écrit. Tout ordre, lui-même fatal, irresponsable, inévitable. 9.03.1968 (555, 556) (525, 526)⁴³

Cioran spune că toate marile interogații metafizice încep cu o criză de *cafard*.

Toutes les grandes interrogations métaphysiques commencent par le cafard.
9.01.1969 (666) (632)

Ceea ce este perfect plauzibil dacă ne gândim la remarcă lui referitoare la faptul că vidul, una dintre trăsăturile *cafard*-ului, e „dimensiunea metafizică a tăcerii” sau la faptul că cruzimea, de care *cafard*-ul e inseparabil, e perfect compatibilă cu un anume simț metafizic.

La vide est la dimension métaphysique du silence. 9.01.1969 (665) (631)

[...]la cruauté est parfaitement compatible avec un certain sens métaphysique ... 10.10.1968 (621) (589)

Pentru el, absolutul e o chestiune umorală. Se consideră prea predispus *cafard*-ului (*cafardeux*) pentru a putea dispune de efortul necesar pentru perfecționarea interioară.

Je suis infiniment plus proche de la musique et de la poésie que de la sagesse ou la religion. C'est que pour moi l'absolu est question d'humeur. Il exige de la continuité, c'est précisément ce qui me manque.

Je suis trop cafardeux pour fournir l'effort nécessaire au moindre perfectionnement intérieur. Je ne peux être que celui que je suis. Comme Dieu ...
10.03.1969 (698) (662)⁴⁴

Vede *cafard*-ul ca pe Tatăl Nostru.

⁴³ Într-o convorbire cu François Bondy, din 1972, mărturisea: „Am nevoie de *cafard*, și-mi pun acum, înainte de a scrie, discuri cu muzică țigănească unurească. Am avut și am și acum o vitalitate puternică, pe care o îndrept împotriva acestei vitalități. Omul nu trebuie să fie deprimat cu măsură, ci melancolic până la exces, extrem de deprimat. Abia atunci se instalează o reacție biologică benefică”, *apud Convorbiri cu Cioran*, p. 9.

⁴⁴ După cum notează în alt loc, pentru el absolut tot – ideile, gândirea – pleacă de la fiziologie: „Il est incroyable à quel point tout, mais absolument tout, et d'abord les idées, émane chez moi de ma physiologie. Mon corps et ma pensée, ou plutôt ma pensée est mon corps.” 12.03.1959 (32) (28).

Notre Père le Cafard. 24.05.1966 (366) (333)⁴⁵

Dar, totuși, observă că crizele de *cafard* prin care trece nu sunt capabile să-l conducă la credință, ceea ce-l face să creadă că nimic nu-l va putea conduce la ea.

Si mes accès de cafard n'ont pas été capables de me conduire à la foi, c'est que rien ne m'y conduira jamais. 5.05.1971 (939) (890)

După șase ani de însemnări în caiete, e bulversat de gravitatea *cafard*-ului său.

Je viens de parcourir mon cahier d'il y a six ans. Quel désarroi ! quelle aigreur et quelle intoxication ! Je suis bouleversé par la gravité de mon cafard. 20.10.1963 (187) (163)

Iar după momente de mare bucurie (jubilarie într-o biserică), îi e rușine că s-a lăsat pradă *cafard*-ului atâția ani.

Hier soir, à l'église Saint-Roch, *Le Mesie*. Deux heures de jubilation. J'ai honte d'avoir tant cru au cafard durant tant d'années. Il est vrai que j'y arrive sans effort (et chaque jour), alors que la jubilation, je pourrais à la rigueur compter les fois où je l'ai vraiment connue. Mais alors je fus l'Âme du Monde. 22.02.1964 (211) (191)

Spre sfârșitul *Caietelor*, i se pare inutil să mai analizeze *cafard*-ul⁴⁶.

Cafard qu'il me semble inutile d'analyser. 1.01.1972 (966) (916)

Cu puțin timp în urmă, într-o scrisoare către Constantin Amărieuței, mărturisirea că: niciodată în străfundul ființei sale nu s-a desolidarizat de *dor* sau de *urât*⁴⁷.

⁴⁵ În *Syllogismes de l'amertume* (1952), scria: „Quand rien ne nous aiguillonne plus, le « cafard » est là, dernier stimulant. Ne sachant plus nous en passer, nous le poursuivons dans le divertissement comme dans l'oraison. Et tant nous redoutons d'en être privés, que « Donnez-nous notre cafard quotidien » devient le refrain de nos attentes et de nos implorations.”, *apud* Cioran, *Œuvres*, p. 220. Traducerea din limba franceză de Nicolae Bârna: „Când nimic nu ne mai dă ghes, ajungem la «plictiseală», imboldul cel de pe urmă. Nu ne mai putem lipsi de ea și o căutăm, în desfătare și rugă. Și ne e atât de teamă să nu fim lipsiți de ea, încât «plictiseala noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi» devine refrenul așteptărilor și rugilor noastre.” (Cioran, *Silogismele amărăciunii*, p. 69). Vezi *supra*, același autor a tradus „le cafard” prin „urâtul” (!?).

⁴⁶ Poate nu ar fi lipsit de interes să ne amintim aici de faptul că pentru Cioran *analiza* era privită ca o întreprindere distructivă: „Pour moi, écrire, c'est mettre en accusation. « Analyser », même, c'est accuser, et cela s'entend puisque l'analyse est une entreprise destructive.” 17.01.1965 (262) (238).

⁴⁷ *Apud* Emil Cioran, *Opere*, vol. III, p. 657 (Scrisoare către Constantin Amărieu [Amărieuței], Paris, 12 iunie 1971).

Totuși, în *Écartèlement* (1979) mai întâlnim o remarcă din care reiese preocuparea pentru analiza *cafard*-ului și distincția pe care o face între acesta și disperare (*désespoir*).

Le pire, ce n'est pas le cafard ni le désespoir mais leur rencontre, leur collision. Être broyé entre les deux !⁴⁸

Crizele de *cafard* nu încetează nici ele, după cum mărturisește într-o scrisoare din Duminica Paștelui, în 1981, către Friedgard Thoma:

Dragă Friedgard,

E dimineață devreme. N-am mai putut să mă zvârcolesc în pat ca un vierme, a trebuit să mă scol (aproape că a trebuit să înviu, dar de fapt nu asta era) ca să vă trimit o listă a păcatelor mele. Ieri mi-am accentual lehamitea, un *cafard* cumplit, prin durerea mea de cap. Cerul era nefiresc de albastru, am făcut o plimbare inutilă, am vrut chiar să intru într-o biserică (Saint Séverin), n-am putut, mi-am cumpărat în librăria apropiată o carte despre Trappiști și n-am putut s-o citesc.⁴⁹

În scrisoarea de răspuns, Friedgard găsește o echivalare pentru „*cafard*”; îi scrie: „Pentru «*cafard*» îmi vine în minte «mizeria care se jeleşte»⁵⁰. Cioran îi răspunde, într-o scrisoare miercuri, 29 aprilie 1981:

«Mizeria care se jeleşte» ar exprima poate mai bine situația omului în general ca ființă specifică *cafard*-ului.

Expresia populară franceză pentru a exprima ideea senzației de saturație, care se ascunde în *cafard*, e: «j'en ai marre», ceea ce înseamnă «Sunt sătul», «îmi vine să vărs», «mi-ajunge». Ar fi trebuit să vă pun alte întrebări decât să vă încarc cu găselnițe lingvistice stupide, deși sunteți legată aproape erotic de limbaj. De altfel și eu, nu credeți?⁵¹

Din aceste tatonări târzii, reiese clar că Cioran nu a găsit și nu a oferit niciun echivalent stabil și definitiv pentru *cafard*. „Urâtul” cu care a fost înlocuit adeseori în traduceri în limba română poate fi cel mult privit ca făcând parte din „arheologia” conceptului⁵², nicidecum un echivalent al lui.

⁴⁸ E.M. Cioran, *Écartèlement*, Paris, Éditions Gallimard, 1979, p. 169. În traducerea în limba română – Cioran, *Sfirtecăre*, traducere de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 1995, p. 164 –, distincția nu se poate sesiza deoarece „le cafard” e înlocuit cu „melancolia”:

⁴⁹ *Apud* Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, traducere din germană de Nora Iuga, București, EST-Samuel Tastet Éditeur, 2005, p. 33 (vezi și fotocopia scrisorii, în germană, la p. 31).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 37.

⁵¹ *Ibidem*, p. 38.

⁵² În *Amurgul gândurilor* (1940), ultima lui carte publicată în limba română, scria: „A-ți fi urât înseamnă a vedea prin obiecte, a volatiliza firea. Până și stâncile se dizolvă în fum, când răul lucid se deschide spre ele”, *apud* Emil Cioran, *Opere*, vol. I, p. 959. Se poate desprinde de aici doar o posibilă similitudine între „urât” și „răul lucid”.

A fost climatul lui obișnuit și i-a explorat toate nivelele.

Le cafard à tous les niveaux, du tango à l'Apocalypse. Tel est mon climat habituel. 3.02.1969 (682) (647)

Și poate ar fi putut spune și despre *cafard* ceea ce a spus la un moment dat despre Vid: că a reprezentat experiența sa fundamentală pe acest pământ.

L'expérience fondamentale que j'ai faite ici-bas est celle du Vide – du vide de tous les jours, du vide de l'éternité. 9.09.1968 (612) (580)

În *Aveux et anathèmes*, ultima lui carte antumă, Cioran spunea că nimic nu se poate compara cu apariția *cafard*-ului în momentul trezirii: că el ne poartă cu mii de ani în urmă până la simptomele care precedă sau anunță apariția ființei, adică până la principiul lui însuși.

Rien ne se compare a l'émergence du cafard au moment du réveil. Elle vous fait remonter à des milliards d'année en arrière jusqu'aux premiers signes, jusqu'aux prodromes de l'être, en fait jusqu'au principe même du cafard.⁵³

Cert este că *cafard*-ul e un concept fundamental în viața și opera lui Cioran⁵⁴. El stă alături de *plictiseală*, *melancolie* și *disperare*, ocupând un loc distinct pe care Cioran însuși a ținut în mod repetat să-l precizeze. Din păcate, în multe traduceri ale operei sale, el a fost echivalat cu alți termeni, după cum am văzut că e și cazul traducerilor în limba română, iar prezența lui nici măcar nu a mai fost semnalată.

BIBLIOGRAFIE

- Cioran, *Cahiers 1957–1972*, avant-propos de Simone Boué, Paris, Éditions Gallimard, 1997.
 Cioran, *Caiete 1957–1972*, cuvânt înainte de Simone Boué, traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 2016.
 Cioran, *Œuvres*, édition établie, présentée et annotée par Nicolas Cavaillès, avec la collaboration d'Aurélien Demars, Paris, Éditions Gallimard, 2011.
 Cioran, E.M., *Écartèlement*, Paris, Éditions Gallimard, 1979.
 Cioran, *Aveux et anathèmes*, Paris, Éditions Gallimard, 1987.
 Cioran, *Exercices d'admiration. Essais et portraits*, Paris, Éditions Gallimard, 1989.

⁵³ Cioran, *Aveux et anathèmes*, pp. 120–121. În ediția în limba română sună astfel: „Nimic comparabil cu momentul când, la trezire, ne cuprinde urâtul. Ne duce miliarde de ani îndărăt, până la primele semne, până la prodromul ființei, în fapt până la însuși principiul urâtului.” (Cioran, *Mărturisiri și anateme*, traducere de Emanoil Marcu, ed. a doua, revăzută, București, Editura Humanitas, 1997, p. 143.)

⁵⁴ Rolul central al acestui concept a fost scos în evidență și în 1998 când a fost lansat, în Germania, un CD cu titlul „Cafard”, cuprinzând înregistrări sonore originale cu Cioran din anii 1974–1990. Vezi și ascultă:

<https://www.discogs.com/E-M-Cioran-Cafard-Originaltonaufnahmen-1974-1990/release/4991785>

- Cioran, Emil, *Opere*, vol. I: *Volume (1)*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2012.
- Cioran, Emil, *Opere*, vol. II: *Volume (2). Publicistică. Manuscrise. Corespondență*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2012.
- Cioran, Emil, *Opere*, vol. III: *Publicistică (2). Interviuri. Corespondență*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2017.
- Cioran, Emil, *Opere*, vol. IV: *Corespondență. Note și comentarii*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2017.
- Cioran, E.M., *Eseuri*, antologie, traducere și cuvânt înainte de Modest Morariu, București, Editura Cartea Românească, 1988.
- Cioran, *Îndreptar pătimăș*, [text îngrijit de Cristian Petru], București, Editura Humanitas, 1991.
- Cioran, *Silogisme amărăciunii*, trad. din limba franceză de Nicolae Bârna, București, Editura Humanitas, 1992.
- Cioran, *Sfârtecă*, traducere de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 1995.
- Cioran, *Mărturisiri și anateme*, traducere de Emanoil Marcu, ed. a doua, revăzută, București, Editura Humanitas, 1997.
- Cioran, *Exerciții de admirație. Eseuri și portrete*, trad. de Emanoil Marcu, ed. a doua, revăzută, București, Editura Humanitas, 1997.
- Cioran, *Despre Franța*, stabilirea textului, prefață și note de Constantin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2011.
- Cioran, *Razne*, stabilirea textului, prefață și note de Constantin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2012.
- Convorbiri cu Cioran*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Thoma, Friedgard, *Pentru nimic în lume*, trad. din germană de Nora Iuga, București, EST-Samuel Tastet Éditeur, 2005.
- Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française*, par Paul Robert, Paris, Société du Nouveau Littré, 1976.
- Nouveau dictionnaire étimologique et historique*, par Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, deuxième édition revue et corrigée, Paris, Librairie Larousse, 1968.
- <https://www.projet-voltaire.fr/origines/expression-avoir-le-cafard/> (publié le 17 juillet 2015 par Pascal Hostachy);
- <http://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/12486/avoir-le-cafard/>
- <https://www.lawlessfrench.com/expressions/avoir-le-cafard/>

